

Interview
Интервю

„НАЙ-ГОЛЯМОТО ПРИЗНАНИЕ И НАЙ-ГОЛЯМАТА НАГРАДА СА МОИТЕ УЧЕНИЦИ И ТЕХНИТЕ ПОСТИЖЕНИЯ“

Интервю с академик Васил Гюзелев ¹⁾

Анита Въллова, Мария Вълкова

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Днес разговаряме със световноизвестния български медиевист и византинист академик Васил Гюзелев. Той е роден в с. Раковски (днес квартал на Димитровград) на р. Марица на 19 октомври 1936 г. в семейството на хлебар и шивачка. Завършва средното си образование в местната гимназия, а след това взема съдобносно решение да поеме по пътя на историята. На изследването на българската средновековна история той отдава шест десетилетия от своя живот. За писането на история, преподаването и отношенията в научната общност любопитни факти от живота на академика, който казва, че е разпилян в изследванията си подобно на Пикасо...

– Академик Гюзелев, Вие сте историк с голям преподавателски и научен опит, носител на Хердерева награда. Но какъв бе Вашият мотив да изберете историята като професионално направление? С какво Ви спечели тя?

– Това наистина е много интересен момент в моя живот, защото още от ранно детство обичах историята. Моят дядо Вълчан Гюзелев беше търговец и ученик в Хасковското училище на видния български революционер Стоян Заимов (1853 – 1932). Многократно той ми е разказвал за своя учител и неговите занимания, за посещенията на Васил Левски в Хасково, който е идвал, за да създаде революционен комитет. Дядо ми е споменавал, че е виждал Левски, което на мен, като дете, ми правеше много силно впечатление. По това време в България имаше голям ентузиазъм и възход, свързан с обединението на българските земи в рамките на българското царство в периода 1940 – 1945 г. Тогава бях малък, но разбирах тези процеси, защото в моето семейство много се говореше на тази тема. Оттам заобичах историята, а след това и от моите учители в началното училище, прогимназията и гимназията, които усилиха не само любовта ми към историята, но и създадоха друго отношение към нея като много важна дисциплина. Завърших с пълно отличие и имах възможността да вляза във всяка специалност. Като

ученик, бях много добър математик и съм печелил националната олимпиада по математика, когато бях в десети клас. По-късно, когато се записах в специалност „История“, моята учителка по математика казваше, че математиката е изгубила един голям талант. При приемането ми в Софийския университет – наричаше се Държавен университет по това време – още в самото начало насочих интересите си към средновековната история. Като ученик, две години изучавах латински и наистина ме привличаха археологията и медиевистиката. Дори още първия семестър като студент създадох кръжок по средновековна история, който беше ръководен от проф. Петър Петров. Съчетавах под негово ръководство и двете дисциплини. От постъпването си в Софийския университет само две години не съм бил в него – когато работех в Димитровград след завършването си (1959 – 1961). Своеобразно съм щастлив човек, защото през целия си живот съм се занимавал с това, което обичам най-много. За мен моето основно занимание и хобито са били едно и също нещо. Макар че съм имал много хобита още от ученик, свързани със спорта. Бях страхотен атлет, баскетболист, волейболист, също така и регионален шампион по шах. Разбира се, тези занимания в спорта в много отношения са ми помогнали, защото са показали, че в живота има както възходи, така и падения, и човек трябва да съумее да извлече поуки от едното и от другото. Но не съм бил спортист от голям мащаб, защото, ако изцяло се бях отдал на спорта, нямаше да мога да постигна нищо друго. Дори като студент се занимавах професионално с волейбол, но след като станах асистент, спрях със спорта, защото работата ми отнемаше много време. На 24-годишна възраст станах асистент, като още по време на следването се подготвях за такава дейност. Имах добра подготовка, защото изучавах старобългарски, старогръцки, латински. Превеждах извори, пишех доклади и съм се занимавал много време. Това е началото на кариерата ми. Имал съм и трудни моменти. Един от тях е, когато навлязах в преподаването, бях натоварен с много задължения. Ръководител на катедрата беше проф. Александър Бурмов (1911 – 1965), който през 1963 г. създаде Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Бях негов асистент към Софийския университет и само две години след като бе създаден ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, той ме покани да чета лекции в него. Преподавах в София и Велико Търново едновременно, което ми отнемаше много време.

– Факт е, че Вашите колеги и студенти забелязват огромните Ви постижения и с готовност работят с Вас. Но всеки добър преподавател и изследовател е имал добър пример за следване и подражание. Кои са историците, от които Вие сте се учили?

– Мога да посоча личности, от които съм се учил още от студентските години, дори и досега. Пример за мен от българските медиевисти са проф. Петър Петров, проф. Александър Бурмов, проф. Александър Милев (1904 – 1980), акад. Иван Дуйчев (1907 – 1986), акад. Димитър Ангелов (1917 – 1996). Има и редица чуждестранни мои учители. На първо място,

това е проф. Херберт Хунгер (1914 – 2000), който беше дълги години председател на Австрийската академия на науките и при когото аз специализирах през 1969 – 1970 г. Бях на специализация по латинска палеография в Будапеща при проф. Лайош Куморовиц (1900 – 1992). Друг мой учител беше проф. Джео Пистарино (1917 – 2008) от Университета в Генуа. Там се занимавах с изследване на документите в Генуезкия архив и с българо-генуезките отношения. Имах много учители, защото и в миналото, и досега работя в различни ръкописни сбирки и архиви. Изследвал съм сбирка в Държавния унгарски архив, след това ръкописната сбирка във Виенската библиотека, средновековни архиви във Венеция, Генуа, Флоренция, Барселона и т.н. Работел съм в много архиви. Обърнал съм повече внимание при разчитането на документи от латинската палеография, като това са предимно нотариални актове, договори, грамоти и други, които са на латински и отчасти на италиански. Същевременно съм публикувал и гръцки документи, епиграфски паметници. Една съществена част от моята научна дейност премина в разчитане на различни нови извори, тяхното превеждане, публикация и въвеждането им в научно обращение. Това до голяма степен създаде моя научен авторитет.

В Западна Европа и Съединените щати се цени новото в науката, това, което е непознато дотогава. Тази професионална подготовка се цени много високо. В България не е точно така. Концепциите за различни исторически периоди и епохи с течение на времето се променят в зависимост от натрупания изворов материал, тъй като винаги историческото изследване е зависимо преди всичко от натрупването на нови извори, които обогатяват информацията и същевременно променят нашите представи за миналото. Докато се работи с едни и същи извори, се задълбава по отношение на детайла, но това невинаги води до добри резултати. Затова учителите ми в това отношение са изиграли много важна роля за моята подготовка. Благодарен съм на всички и винаги си спомням за тях с голяма признателност за това, което са ми дали в живота. Разбира се, имам и учители, които са ме научили как да пиша, как да структурирам съчиненията си и на по-голяма системност в науката. Тук трябва да изтъкна акад. Димитър Ангелов (1917 – 1996). Също така византинистът Александър Петрович Каждан (1922 – 1997), който в много отношения ме насочваше, а неговите изследвания бяха за мен образец в историографията. Учил съм се от проф. Мишел Балар, Фреди Терие, които са ми давали изключително ценни насоки.

– Кои от студентите Ви са избрали да поемат по Вашия път? Кои са Вашите следовници в науката?

– Имам много ученици в целия свят – Русия, Япония, Австрия, Италия, Сирия. Подготвил съм над 30 докторанти и специализанти: д-р Божидар Димитров, проф. д-р Милияна Каймакамова, доц. д-р Александър Тончев, проф. д.и.н. Христо Темелски, проф. д.и.н. Илия Илиев, проф. д.и.н. Анка Данчева-Василева,

проф. д.и.н. Красимира Гагова, доц. д-р Йордан Алексиев, проф. д.и.н. Иван Тютюнджиев, доц. д-р Георги Н. Николов, Димитър Стоименов, д-р Росица Начева, доц. д-р Александър Николов, д-р Силвия Калпакова, доц. д-р Любомир Георгиев, гл. ас. д-р Владимир Ангелов, Лъчезар Кръстев, доц. д-р Димитър Димитров, гл. ас. д-р Красимир Кръстев, гл. ас. д-р Симеон Хинковски (България), проф. д.и.н. Дмитрий Поливяний и проф. Павел Лукин (Русия), проф. д-р Ясуо Кимпара и д-р Тошио Хаяши (Япония), проф. д-р Енрико Басо (Италия), д-р Саел Салюм (Сирия) и д-р Мартин Стегу (Австрия). Някои от тях са медиевисти, но има и в други направления. Те са специализирали при мен средновековна история на България и Византия. Редица от темите, с които съм се занимавал, те ги продължават в научните си дирения. Когато станах доцент, първият ми асистент беше Милияна Каймакамова, а след това Георги Н. Николов и Ангел Николов. Божидар Димитров е моят първи докторант. Той ме наследи като директор на Националния исторически музей, на който съм основател.

– **Кои са най-важните средства и умения в работата на един историк?**

– Най-важното нещо за историка е да може да познава и използва историческите извори. Те са фундаментът на историческото знание. Изворите са средство за изследване, което един историк трябва да владее. Естествено, историкът трябва да има голяма компетентност по отношение на познаване на материята, като особено за медиевиста е важно да има много добри филологически познания по старобългарски, латински, гръцки, т.е. езиците на тази епоха. Владеа тези три езика и превеждам от тях. Смятам се за учен фундаменталист, т.е. да разкривам и да правя достъпни изворите за останалите учени. Това е най-високата степен на професионализъм за един медиевист.

– **Автор сте на над 75 книги. Кое от Вашите изследвания Ви отне най-дълго време за проучване и анализиране на исторически извори?**

– Наистина, написал съм към 75 книги. Някои от тях са монографични изследвания, публикации на извори, систематизирани по определени теми. Започнах научната си кариера с писането на книги. До тридесетата си годишнина издадох три книги, но все още не бях написал кандидатска (докторска) дисертация. Поради това мнозина казваха, че се занимавам с печалбарство. Моите книги много се купуваха и излизаха в тираж по 15 000. Особено „Княз Борис Първи. България през втората половина на IX век“ (1969). За една година написах дисертацията и на 35 г. ме направиха доцент, а на 45 г. станах професор. Никога не съм тичал по титлите. За мен това беше препятствие, което лесно преодолях. Написал съм и към 500 студии, статии, рецензии. Огромен брой. Понякога аз самият се чудя как съм написал толкова много! Разглеждал съм различни теми: от произхода на прабългарите до Паисий Хилендарски (1722 – 1773). Занимавал съм се и с историопис. Не мога да кажа, че всички работи са били качествени. Има моменти, когато човек работи по поръчка.

В науката така се случва, че учените страдат от т.нар. юбилеен ентусиазъм. По силата на своята позиция в науката човек е задължен да напише нещо. Аз не се затруднявам да пиша и по такава проблематика. Писането е дар Божий. Има една средновековна поговорка. Казват, че писането не е работа, но те не знаят, че когато човек хване писалото с три пръста, той раздвижва не само ръката, раздвижва очите, ума и говора и както се вижда в писането, участва цялото тяло.

– Върху каква тематика работите в момента? С какво са свързани предстоящите Ви публикации?

– Работя многопосочно и пиша по различни теми. Напоследък написах няколко студии. Една от тях е в чест на 75-годишнината на моя голям приятел проф. Йоханес Кодер, който беше председател на Световната асоциация на византистите. Студията е на тема какво са дали българите в областта на техниката, организацията и въобще българският приоритет в Европейското средновековие. Скоро написах и статия за сборника в чест на 60-годишнината на доц. Георги Н. Николов – „Made of the Bulgarians и други български работи от средновековното време“. В нея съм обърнал внимание на онези неща от Средновековието, с които българите стават най-известни по света. Третата работа е един опит за исторически синтез („Кои са положителните и отрицателните процеси и явления в царуването на първите Асеневци 1185 – 1280 г.“). Кое е положителното и отрицателното в управлението на Асеневската династия за тези сто години. Направих една рекапитулация: минусите се оказаха повече от плюсовете. През последните две години работих и в Държавния архив в Дубровник (Хърватска). Със събраните от там архивни източници подготвям заедно с по-млади колеги втори том с извори за българската история, който обхваща само XV в. Първият том за периода XIII – XIV в. излезе през месец юни 2017 г.

– Как се развива историята в последните години? Какво можем да очакваме в близкото бъдеще?

– Много трудно мога да говоря изобщо за историята. Интересът към нея в световен и български мащаб винаги е голям. Историята е една от най-привлекателните области и същевременно всеки смята, че може да пише история. Историята е личностно-събитийна. Тя е история на човешкото общество преди всичко. Развива се много добре за разлика от другите социални и хуманитарни науки, които са в криза. Историята винаги намира своя обект на изследване. В един дълъг период от историческата наука господстваше т.нар. позитивистко направление, в което задачата на историка е да представи историята такава, каквато е била. По-точно да направи една ресурекция, т.е. да се възпроизведе историята. Тя трябва да се пише такава, каквато е била въз основа на паметниците от миналото, които ние реконструираме. След XIX в., когато се появяват социологическата наука и марксизмът, нещата се изместват.

ват. Вече се търси история, която да е социално-икономическа и структурна. Дълго време в Западна Европа и Италия интересът бе в структурите на историята и в продължителното време, което има отношение към институциите на семейството, държавата, църквата. У нас не е така. Тласкат ни различни вълни. Ту американска, ту европейска, а понякога и руска. Нашият кораб е без кормчия. Историята се развива добре, но българската изостава от всички тези направления. Върви по един много утъпкан път. Българската историография винаги е била под силното влияние на немската и руската. Те са нашите духовни отци. В най-добрия смисъл на думата, ние сме позитивисти като историци. Занимаваме се повече със своята история, без да се занимаваме да я изучаваме в един съпоставителен план поне с балканските или европейските народи. Това липсва. Много сме се задълбали в себе си. Но човек не се ражда и не живее сам. Аз съм започнал да пиша няколко такива съпоставителни статии, които са опит да покажа какво липсва в българската историография, и специално в медиевистичното направление, какво трябва да се направи. Можем да очакваме да се появят хубави работи от някой по-млад историк. Специално в областта на Българското средновековие има чудесно постижение – работата на проф. Петър Ангелов. Той се опита да направи изследване в областта на това как са били възприемани българите през Средновековието от византийците и другите народи и как ние ги възприемаме. Това е много интересно и любопитно. Проф. Милияна Каймакова се занимава с изследване на средновековната българска историопис. Доц. Георги Н. Николов също има много хубави работи. Той показва, че българската средновековна история в периода XIII – XV в. трябва да се изучава като история не на една централизирана държава, а като проява на политически децентрализъм, на борба между централистичното и отцепническото начало. А това се случва във всички европейски държави през Средновековието. Проф. Иван Билярски се занимава преди всичко с институционалната история на средновековна България. Много се радвам, че има една доста перспективна средна и млада генерация от български историци, която върви по добър път. В много отношения бъдещето на българската медиевистика и изобщо на историческата ни наука е обещаващо.

– Кое е най-голямото признание и коя е най-голямата награда за Вас?

– Най-голямото признание и най-голямата награда за мен са моите ученици и техните постижения. Те ме радват повече от моите собствени постижения. Получавал съм много български и международни награди. Правителствени награди почти не съм получавал. През 1985 г. ме наградиха с орден „Кирил и Методий“ – първа степен. За мен това не е награда. Наградата е, когато човек вижда, че неговите усилия и постижения се оценяват от професионалисти. Затова аз ценя тези награди, които са ми дадени в чужбина. Носител съм на награда за научни постижения на фондация към Кьолнския университет – Германия (2001), Меж-

дународна научна Хердерева награда (2003), награда „За особен принос в науката“ на Министерството на науката и образованието (2004 г.), почетен знак на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ със синя лента (2005), почетен знак на БАН „Марин Дринов“ (2006), почетен знак „За заслуги“ на Националния исторически музей (2013), почетно звание „Следовник на народните будители“ на Съюза на народните читалища (2013). Хората се оценяват по техните професионални постижения. Най-голямата награда са моите възпитаници. Те са едни от най-добрите в медиевистиката и византистиката и в много отношения продължават това, което аз съм се опитал да създам в своя живот.

* * *

Достигнал върха на научната си кариера, академик Васил Гюзелев искрено споделя, че се чувства щастлив човек не заради ордените и наградите, които е получавал, а най-вече заради успелите в науката свои ученици, както и заради факта, че повечето от тях продължават да изследват и да се интересуват от теми, с които се е занимавал и самият той.

Уроците на Васил Гюзелев, неговата житейска и научна мъдрост са добър повод да си припомним творчеството му²⁾.

На многая лета, професор Гюзелев!

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Това интервю поставя начало на поредица „Нашите учители в Алма матер“
2. За живота и делото на акад. В. Гюзелев с пълна негова библиография до 2016 г. вж. Лътописецът оучител самодръжецъ. Сборник в чест на Васил Гюзелев по случай неговата 80-годишнина. Съставители Милияна Каймакова и Георги Н. Николов. София, 2016.

„THE GREATEST RECOGNITION AND THE GREATEST PRIZE ARE MY STUDENTS AND THEIR ACHIEVEMENTS“

An Interview with Academician Vassil Gyuzelev

✉ **Ms. Anita Valova, Ms. Maria Valkova**

Faculty of History
University of Sofia
15, Tzar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria

E-mail: anita.valova@abv.bg; mimi_skv@abv.bg